

KOSZTOLÁNYI TÍMEA

Egy lelkész portréja

Mezei József szolgálata az alag-dunakeszi evangélikus gyülekezetben, 2. rész

Mezei József, a lelképásztor

Az Evangélikus Országos Levéltárban található személyes hagyatéki anyag, magánlevelezések és különösen az éves lelkési jelentések által jobban megismerhetjük Mezei József személyét, gondolkodását és azokat az elveket, amelyek pályafutása főbb vezérfonalát képezték. Az írásokból kitűnik, hogy nagy hangsúlyt fektetett a gyülekezetekben szerveződő kisközösségekre, amelyekkel életkortól függetlenül minden hívőt igyekezett megszólítani. Szolgálati helyén működtek az evangélikus egyház által létrehozott országos szervezetek csoportjai: a már említett Országos Luther Szövetség és az Ifjúsági Luther Szövetség helyi szervezetei, továbbá a szegények felkarolására működött nőegylet Újpesten és a fiókgyülekezetben is. Az ifjúság számára a cserkészletben és a lányoknak a leánykörben biztosította a nevelést. Ezek a csoportok sajnos Alagon és Dunakeszin nem valósultak meg. Működött viszont a vasárnapi iskola, amely Újpesten már régóta, az alagi-dunakeszi egyházközségben pedig a templomépítést követően, 1939-től biztosította a tanulók nevelését. Ez az intézmény még a XIX. század közepétől a keresztényszociális gondolkodás jegyében jött létre Johann Heinrich Wichern (1808–1881) német evangélikus teológus kezdeményezésére, aki az 1840-es években Hamburgban lelkészjelöltként indított tanórákat a vallásos nevelés és az elemi ismeretek elmélyítésére, s ezek keretében gondoskodott az elhanyagolt gyermekek szociális ellátásáról is.¹ Ebben a szellemiségben Dunakeszi–Alagon a lelkésszel való egyeztetés után két nagyobb lánytanuló tartotta meg az órákat, amelyeknek első témája a kereszttség szentsége volt. A vasárnapi iskolára Mezei József szerint nagy szükség volt minden egyházközségben, mivel a szórvány jellegből adódóan az itt élő gyerekek különböző iskolákba jártak, s így nem lehetett mindig megfelelően megoldani a szükséges vallásoktatást. Újpesten ráadásul sok szülő egész nap dolgozott, így a gyermekek nélkülözték a szülői gondoskodást és nevelést.² A vasárnapi iskola Dunakeszin és Alagon azért hozott különösen nagy fellendülést, mert iskola után következetesen ottmaradtak a gyerekek a templomban az istentiszteleten.³

A nőegyletnek kapcsolódott a diakonissza testvér munkája is. A diakonissza az anya- és a fiókegyházban is felkereste a híveket, gondozta a szegényeket, kórházakat látogatott és segédkezett a vasárnapi iskolában is.⁴ Nagy segítséget jelentett ez a lelkész számára. Sokszor együtt is felkeresték a rászorulókat, betegeket. Újpesten, a gyárakhoz kapcsolódó munkásotthonok környékén a személyes, rendszeres és tervszerű találkozásoknak különösen fontos szerepe volt. Itt az emberek kevésbé ismerték egymást, mivel a munka miatt sok volt az időszakosan itt tartózkodó.

Figyelemre méltó, hogy az evangélikus egyház a hívők létszámához képest mennyire komoly szegénygondozó te-

vékenységet végzett ezekben az években. Újpesten 1933-tól zajlott a szegények Magyar Norma⁵ szerinti gondozása. A városi szegényházban elszállásolt rászorulókat, de más létminimum alatt élők számára is rendszeres segélyezést biztosított az evangélikus gyülekezet. Újpesten 1941-ben 37, 1942-ben pedig 29 evangélikus szegény szorult segítségre. Az állami segély azonban igen alacsony volt (3 fő közülük csupán havi 5 pengőt kapott), így az ellátásukhoz szükséges további segítséget az egyházközség teremtette elő. Rendszeresen kaptak bevásárlási könyvet, kenyeret, zsírt, tüzelőt, lakbérsegélyt vagy rendes ingyenes lakást. Ebben az évben már a nehéz viszonyokra való tekintettel csak az ágyban fekvő betegek kaphattak tejet és szükség szerint hetipénzt. Nagy nehézséget jelentett a diakonissza testvér szegénygondozó munkájában a jegyrendszer bevezetése, amely – a szegények egyre növekvő száma miatt – igen sok utánajárást kívánt. A szegények számára szükséges ruhák biztosításában sok nehézséggel kellett megküzdeni, amiben a nőegylet nyújtott rendszeres segítséget. A szegénygondozás missziót is jelentett, mivel a bibliaórákra nagy számban jöttek el a segélyezett, különösen a háború alatt, amikor a nélkülözők száma tovább nőtt.⁶

Mezei József az összefogást szorgalmazta az evangélikus közösségek munkájában, valamint tágabb értelemben a települések lakosságát érintő egyházpoltikai kérdésekben is. Kemény kritikával illette a korban általánosan működő reverzálisok rendszerét⁷. Úgy gondolta, hogy ez saját egyháza számára káros, s szélesebb körben ebben látta a társadalom vallástalanságának okát is:

„Éves seb ez minden, s így az egész nemzetnek a testén, amelyet tudatosan gennyesítünk tovább és tovább. Hogy milyen csapás, kár és veszedelem ez, azt csak azok tudják, akik kénytelenek foglalkozni vele. Ez a veszedelem nem abban rejlik, hogy élesen szembeállítja egymással az egyházakat, hogy kigúnyolja, nevetségessé teszi a sokat hangoztatott felekezeti békét, hogy rontja mindenik egyháznak a statisztikáját, hogy feldúlja a családok békességét és gyűlöletet szít a tagok között, hogy milyen fegyverrel folytatják ezt a szégyenletes lélekavadászatot, hanem abban, hogy templomtól idegeníti el a feleket.

Általánosan leszögezik azt a tényt, hogy az elegegyháziatlanság erősödőben van, minden vonalon hangoztatják az összefogást ez ellen a közös veszedelem ellen, de nem veszik, vagy nem akarják észrevenni, hogy a reverzális éppen ennek a veszedelemnek a malmára hajtja a vizet, mert indokolttá teszi a feleknek ezt az érvelését: Inkább

5 Korábban Egri Norma, 1936-tól Magyar Norma. A szegénygondozás egy formája, amely minden felekezetet, a hatóságok és a társadalmi összefogásából született a szegénykérdés megoldására az állam irányítása alatt. 1950-ben szüntették be. (<http://lexikon.katolikus.hu/M/Magyar%20Norma.html>)

6 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1942. év kötet, Évi jelentés az 1942. évi újpesti diakonissza munkáról (Földessy Irén), 1942. január 9-i keltezés

7 Házasságkötés előtt a különböző felekezeti házassulandók írásba foglalt meg egyezése a születendő gyermekek vallásáról. Az állam 1895-től tette lehetővé, korábban az 1868-ban hozott jogszabály működött, amely szerint a fiúk az apjuk, a lányok az anyjuk vallását kövessék. Az evangélikusok kezdetől fogva tiltakoztak a reverzális ellen, mivel egyházukat a keresztelések tekintetében hátrányosan érintette a nagyobb létszámú katolikus és református felekezetekkel szemben, ezért az 1868-as törvényhez való visszatérést szorgalmazták.

1 Pukánszky Béla–Németh András: *Neveléstörténet*

<http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.11.html>

2 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1939. év kötet, Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről, 20.

3 Uo., 10.

4 Uo., 14.

úgy határoztunk, hogy nem megyünk egyiknek a templomába sem a két veszedő egyház közül. (...) Ez ellen a kifogás, ürügy ellen nem lehet érvelniük, védekezniük, mert magunk adtuk hozzá a fegyvert, tehát magunk mozdítjuk elő a templom mellőzését.⁸

Elmarasztalta azokat a lelkészeket, akik megtagadták az úrvacsorát azoktól a hívektől, akik reverzalist írtak alá, mivel véleménye szerint ez tovább erősíti az egyháztól való eltávolodást. Megoldásnak a reverzalisok teljes eltörlését tekintette:

„A reverzalisnak erre a legnagyobb veszedelmére még nem mutatott rá senki s az egyházak, amelyek védekezni próbálnak ellene, nem ezért védekeznek és éppen ezért helytelenek is az eszközeik. Eltiltják az egyháza kárára reverzalist adó embert az Úr asztalától, megfosztják egyházpolgári jogainak gyakorlásától, tisztiséget nem tölthet be, sőt egyházi adóját sem fogadják el. (...) A bajon csak egyféleképpen lehetne segíteni. Eltörölni a törvényt, bedugni a veszedelem forrását. Ez érdeke minden egyháznak és velük együtt az államnak.”⁹

Mezei József írásaiban többször találkozhatunk korát megelőző látásmóddal. Mint láthattuk, bírálta azokat az egyházi gyakorlatokat, amelyek eltávolítják a híveket a vallásgyakorlattól és széthúzást eredményeztek. A hitélet megújítását és a vallásgyakorlók számának növelésekor a keresztyén felekezetek közös felelősségét hangsúlyozta. A békés együttélés követendő példajaként mutatta be Dunakeszi és Alag mindennapjait az 1938. év lelkészi jelentésében. A két településen – Újpesttel ellentétben – sokkal kevésbé tapasztalt felekezeti és társadalmi elkülönülést. A lelkész örömmel jegyzi meg, hogy „itt még a régi, boldog idők testvéri szeretetében és egyetértésében élnek az emberek. Kölcsönösen eljárnak egymás társas összejöveteleire, segítik, támogatják egymást, részt vesznek egymás örömeiből, de terhéből is.”¹⁰ A kölcsönös támogatás eredményének tartotta a helyi templomépítkezések fellendülését is, amely Dunakeszi és Alag egész lakosságának javára válhatott:

„Az a három csonka templom mutatja, hogy közös a sorsunk, közös a célunk, tehát egymásra vagyunk utalva. Azok a templomok nem azért épülnek s a negyedekre sem azért várunk, hogy elválás szanak bennünket, hanem hogy még jobban összefogjunk Isten és emberszeretben. A harangok békességről és szeretetről beszélnek majd egymás között. Bár így volna és lenne ez, szerte az országban mindenütt.”¹¹

Ezt az áhított békét a következő években sajnos egyre kevésbé tapasztalta meg a gyülekezet és az egész ország lakossága. A második világháború alatt mindinkább tapasztalhatóvá vált, hogy az egyébként is szűkös anyagi kerettel bíró egyházközség fenntartási gondokkal küzdött, és nem tudta ellátni a segítségre szorulókat. Már 1939-ben láthatók voltak a válság jelei. Mezei József felhívta az anyagyülekezet és a fiókegyház figyelmét is az egyházi hozzájárulások fizetésére, melyekből gyülekezeti házat vagy szegényotthont lehetne létesíteni. A lelkész nap mint nap fájdalommal szembesült azzal, hogy gyermekük elhelyezését kérő szülőket kellett elküldenie az anyagi források hiánya miatt.¹² Főleg Újpest munkásnegyedeiben okozott gondot a társadalom szélére sodródott fiatalok és utcagyerekek számának növekedése,

akiknek a megsegítésére a Wichern hamburgi evangélikus lelkész által létrehozott mintát, a „Rauhen Haus” intézményét kívánta megvalósítani. Ez az intézet menedékként szolgált a nyomorban élő proletárgyermekek számára, akiket az utcáról vagy a veszélyeztető családi környezetből kiemelve kis, családiás csoportokban helyes erkölcsi életre és munkára neveltek.¹³ Mezei a mélyszegénységben élők problémájának megoldására külön lelkész szolgálatba állítását is javasolta, de mindez csak terv maradt, mivel ezt a pénzügyi keret és a személyhiány nem tette lehetővé.¹⁴

Ezekben az években még mutatkoztak pozitív változások. Az adakozásra való felszólítás a fiókegyházban nagyobb eredményt hozott, mivel az 1941-es lelkészi jelentés szerint a gyülekezet két év alatt vissza tudta fizetni az építkezésből maradt 10 000 pengős tartozást. Ez a hívek templomszeretét mutatja, és az adományozó kedv ezután sem csökkent.¹⁵

A háború alatt Mezei József különösen felhívta a figyelmet a gyülekezet környékén élő nincstelenség helyzetére, s nem csupán anyagi, hanem erkölcsi lesüllyedésükre is megoldást keresett. A lekipásztor támogatta az újpesti bérházakban létesült barakkok felszámolását, ahol a nagycsaládok embertelen körülmények között éltek.¹⁶ A lelkészi beszámoló alapján a gyülekezeti közösségek összefogásából szeretett volna megvalósítani egy evangélikus szeretetotthont az árvák, az elhanyagolt gyermekek, az idősek és a betegek részére. Az előrelépéshez mindenképp egy saját egyházi fenntartású intézményben gondolkodott, mivel a világi vagy más felekezeti szociális intézményekben nem valósulhatott meg az evangélikus tanítás.¹⁷ Mezei József nemcsak a saját gyülekezetéhez tartozó családokat segítette: a környékén élő más bajbajutottak is hozzá fordultak. A zsidókat érő egyre szigorúbb intézkedések idején az egyházak átkereszteléseket végeztek, vagy szükség esetén hamis keresztlevelet állítottak ki a keresztyén felekezethez való tartozás igazolására. 1942-ben Mezeit is megkeresték áttérési ügyben,¹⁸ 1944-től pedig voltak, akik a lelkészi hivatalhoz fordultak információért családtagjaik deportálása kapcsán. Hádl Imre szőnyi munkaszolgálatosa alatt írt levelet, mivel családjáról nem tudott semmit, és azt a hírt kapta, hogy az újpesti zsidókat vallásukra való tekintett nélkül deportálják előbb Békásmegyerrre, majd Németországba vagy Lengyelországba. A levél írójának a 24 hónapja tartó munkaszolgálatosa alatt családjával minden kapcsolata megszakadt, és az elszállításukról kérdezett, arról, hogy vihetek-e magukkal valamit, hol lehetnek most, van-e módjuk levelet írni, és evangélikus vallásuk dacára milyen sors várhat rájuk. Egy másik munkaszolgálatosa, Krämer Henrik is családjára ügyében írt a lelkésznek: elhurcolt felesége és sógornője számára kért segítséget. 1944-ből még két hasonló vonatkozású irat maradt fenn: egy lelkészesség által kiadott keresztlevél és egy keresztle-

8 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1937.év köteg, Lelkészi jelentése 1937. évről, 2-3.

9 Uo., 3.

10 1938. évi lelkészi jelentés i.m. 16.

11 Uo., 17.

12 Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről i.m., 23.

13 Pukánszky Béla-Németh András: *Neveléstörténet*. <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.11.html>

14 Az újpesti lelkész jelentése az 1939. évről i.m. 6.

15 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1941.év köteg, Az újpesti evangélikus lelkész jelentése az 1941. évről 13.

16 Uo., 7.

17 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1942.év köteg, Az újpesti lelkész évi jelentése az 1942. évről 7.

18 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931-1950), 1944.év köteg, Weisz Pál levele

vél megküldésére vonatkozó kérelem.¹⁹ A zsidó származásúak ilyen keresztlevéllel igazolhatták evangélikus vallásukat a megmenekülésük reményében.

A háború alatt tovább folytatódtak a karitatív munkák. Újpesten a gyermekek ellátására az evangélikus lelkész átengedte a gyülekezet tulajdonában levő házban megszervezett gyermekotthont a Svéd Királyi Vöröskereszt Gyermekvédelmi Osztályának, ahol a gyülekezet – lehetőségeihez mérten – gondoskodott a vezetőkről és az ellátásról. Az épület húsz gyermek befogadására volt alkalmas.²⁰

A gyülekezet helyzete a második világháború után

A háborús pusztítást nem kerülhette el a néhány évvel korábban a lelkes összefogásnak köszönhetően felépült alagi evangélikus templom. Ismeretlen tettesek felfeszítve az ajtókat a templom belsejébe és az alsó terembe hatoltak, és kirabolták az épületet: eltűntek oltárterítők, asztalok, padok és szekrények, nyoma veszett a kályhának, a harmóniumnak és 120 székeknek is.²¹ A károkat leszámítva a világháborút követő néhány évben még megmutatkoztak az átmeneti fellendülés jelei. Innen származik az alagi-dunakeszi gyülekezet önállósodásának első gondolata is. Először az 1947-es bányai egyházkerületi jegyzőkönyv rögzíti, hogy az alagi-dunakeszi fiókegyházat önálló egyházközösségbe szervezzék az addig Váchoz tartozó alsógödi, felsőgödi és sződligei fiókegyházakkal. Az irat szerint a gyülekezetek megnövekedett létszáma miatt már az ezt megelőző években is felmerült ez a terv, hiszen a térségben javult a hitélet, nőtt az istentiszteletek látogatottsága és az úrvacsorázók száma is.²²

Az evangélikus egyház történetében is 1948 tekinthető a fordulat évének. A keresztény felekezetek ellen fellépő államhatalom betiltott minden egyházi egyesületet, így megszűnt a nőegylet és a Luther Szövetség, ami fokozatosan az egyházközösségi élet széteséséhez és a vallásgyakorlás visszaszorulásához vezetett. Az új rendszerrel szembehelyezkedőket letartóztatták. Bíróság elé állították és eltávolították a Bányai Egyházkerület éléről Ordass Lajos püspököt is. 1948 őszén az állam a protestáns egyházakra kényszerített megállapodás útján kívánta megvalósítani egyházpolitikáját, így az evangélikus egyháznak is az új keretek között kellett megtalálnia a fennmaradás lehetőségeit.

A politikai fordulat Dunakeszin is gyökeres változásokat hozott. 1951-ben Mezei Józsefet koholt vádak alapján menesztették a gyülekezetből és nyugdíjazták. Egyes források szerint egy-két újpesti egyháztag megvádolta, hogy nem képviseli eléggé a béke ügyét, Döbrentei Károlyné polgármesternő pedig megfenyegette, hogy kitiltja Újpestről, ha

nem változtat az ígéhirdetésén.²³ A levéltári iratok nem bővelkednek információkban ezzel kapcsolatban. A levelezések alapján valószínűsíthetjük, hogy a gyülekezet belüli ellentétek és a személyes bosszú is Mezei József felmentéséhez vezetett. Valószínű, hogy elvei és az ifjúságért végzett áldozatos munkája miatt a kommunista rendszer a lelkipásztort ellenségének tekintette. Nemcsak az újpesti tanáccsal került összetűzésbe, de Alagon is nem kívánt személy lett. 1951 februárjában az alagi templomhoz ment, hogy az alsó helyiségbe megtartsa a konfirmációs felkészítést. Az elfoglaltságot az iskolai tanórák utánra időzítette, hogy az ne ütközzön a gyerekek iskolai óráival. A templomnál azonban már várta az alagi iskola igazgatónője, Jobbágy Pálné, aki feljelentéssel fenyegette meg, mivel hivatalosan az iskolában megtartott hittanórákon kívül minden más vallásoktatás tilos volt.²⁴

Mezei magánlevelei között – a sok üdvözlőlappal mellett – egy durva hangnemben megfogalmazott, személyes sérelmeken alapuló levelet is találunk, amelyet Sikter László újpesti segédlelkész írt 1952-ben. A levél a gyülekezet belüli ellenségeskedésre utal, és megvádolja Mezeit, hogy folyamatosan járta az egyházközösségi tagok házeit, ahol agitált, rágalmazott és Siktert kommunistának állította be. A levél írója visszautasítja ezt, és szerinte a valóságban Mezei nem bírta elviselni, hogy nyugdíjazták és fiatalabbnak kellett átadnia a pozícióját, ezért bűnbakot keresett, akit a segédlelkészben talált meg. Ráadásul maga mellé állította a diakonisszát és mintegy 16-18 presbitert, valamint néhány hiszekegy gyülekezeti tagot is.²⁵ Ez a gyalázkodó levél mindenképpen alátámasztja, hogy a gyülekezetet komoly feszültségek osztották meg. Erre utal az az 1951. május 25-i, újpesti evangélikus egyháztanácsi gyűlés elé terjesztett kérelem is, amely indítványozta Sikter László segédlelkész azonnali hatállyal történő áthelyezését, továbbá felszólította Komjáthy Béla hitoktató lelkészt megbízatásának visszaadására. A dokumentum szerint az egyháztanács tagjai foglalkoztak a gyülekezet súlyos erkölcsi és anyagi romlásával, ami odáig fajult, hogy személyi változások is szükségessé váltak. A lelkészek közötti jó viszony onnantól romlott meg, hogy Sikter László és Komjáthy Béla a fizetésük ügyében felsőbb egyházi hatósághoz fordultak, és az egyházközösség belügyeire nézve olyan információkat közöltek, hogy a hatóság elrendelte a fegyelmi vizsgálatot. Ez rombolta a lelkipásztort tekintélyét, s megingatta a híveket, akik közül sokan más felekezeti templomot kezdtek látogatni.²⁶ A májusi egyháztanácsi ülések után a Bányai Evangélikus Egyházkerület Püspöki Hivatala 1951. június 1-jén írt válaszlevelet, amelyben a május folyamán küldött jegyzőkönyvek szabálytalanságaira hívták fel az újpesti egyháztanácsosok figyelmét, mivel ezeket nem az előírt módon küldték fel az egyházkerülethez. „A jegyzőkönyvi kivonatokat, mint az újpesti egyházközösség bizonyos tagjainak sorozatosan törvénytelen és provokatív magatartása újabb

19 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg (zsidókérdéssel kapcsolatba hozható iratok).

20 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg, Az újpesti egyházközösség levele a Svéd Kir. Vöröskereszt Kir. Delegátusának.

21 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, I/2. (1931–1950), 1944. év köteg, Jegyzőkönyvi kivonat az alag-dunakeszi evangélikus fiókegyház 1946. október 6-i közgyűléséről.

22 Evangélikus Digitális Gyűjtemények, Evangélikus Levéltári Források, Evangélikus Országos Levéltár, Evangélikus Egyházkerületi Jegyzőkönyvek, Bányai Evangélikus Egyházkerület jegyzőkönyvei 1947, 12.

23 Solymár Péter: Az újpesti evangélikus egyházközösség története. In: *Újpest 1907–2007. A százéves város*, Kossuth Kiadó, Bp., 2007. 171.

24 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, II/2., nyugdíjazással kapcsolatos iratok, 15-1951. sz.

25 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, Magánlevelezés személyenként, üdvözlőlappok, egyéb magánlevelek, 1952., Sikter László levele, Budapest, 1952. június 19.

26 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, vegyes iratok, Az újpesti evangélikus Egyháztanács 1951. évi május hó 25-i gyűlése elé

jeleit irattárunkban elhelyeztem” – végződik a Dezséry László püspök által aláírt levél.²⁷

A most rendelkezésünkre álló, és itt tárgyalt iratok alapján teljes bizonyossággal nem állapítható meg, hogy Mezei Józsefet konkrétan mely személy vagy személyek vádolták meg akár az újpesti tanácsnál, akár a kommunista diktatúrával megegyezésre törekvő Dezséry László bányai egyházkerületi püspöknél vagy más hatóságnál. Az újpesti gyülekezet keretein belül kiéleződő ellentétek minden bizonnyal ismertek voltak. Ezt használta ki az államhatalom arra, hogy a kommunista nézeteket elutasító lelkipásztort eltávolítsa. Az egyházközösségen belül tisztséget viselők között sem vádolható konkrét személy a politikai rendszerrel való tudatos kollaborációval, viszont az egyházkerületi hatósághoz fordulás mindenképpen előkészítette Mezei József felmentését.

Hogy a dunakeszi hívek hogyan viszonyultak ehhez az újpesti esethez, illetve mennyire folytak bele az ügybe, arról egyéb információ nem maradt fenn. Dunakesziről Bohunka Lajos korábbi felügyelő levelezési kapcsolatban állt Mezei Józseffel. 1952 nyarán kelt két megmaradt leveléből bepillantást nyerhetünk az egyházközösség ekkori életébe, amely az egyházüldözés hatására kialakult szomorú képpel jellemezhető: a két világháború között fellendülő gyülekezeti élet helyén ekkor már a közösségek nem működhetek, így a hitélet csak az istentiszteletek látogatására korlátozódott. Az itt élők bizalmatlanná váltak egymás iránt, sok volt a rászoruló, és a megfigyelések, betiltások miatt semmilyen egyházi vonatkozású közösségi munka nem valósulhatott meg:

„Egyházi életünkben is – lelkiekben – szárazság, kietlen sivatag, sahara. Elégedetlenség, féltékenység, stb. Többet nem akarok erről írni. [...] Itt nincs társadalmi élet, mindenki fél és távol tartja magát egyik a másiktól. [...] Megélhetésért mindenki nagy gondal küzd. A mai körülmények között mind a ketten azt mondhatjuk, hogy van valakink, aki vagy akik részben eltartanak. Siralmas azok helyzete, akik minden támasz nélkül tengetik életüket.”²⁸

Ezek a sorok alátámasztják, hogy a kommunizmus egyházellenes ideológiája milyen gyorsan fejtette ki romboló hatását a gyülekezetekben. A közösségek állami szintű betiltását követően az emberek féltek bármilyen szervezett csoport létrehozásától, mivel ez súlyos szankciókat is maga után vonhatott. Másfelől a források rámutatnak, hogy milyen nagy összetartó erő rejlik a jól szervezett egyházközösségi csoportokban, és egy szórványgyülekezet esetében bizonyíthatóan elősegítik a gyakorló hitélet megmaradását és az egyházhoz való ragaszkodást.

27 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, vegyes iratok, 639/1951. ikt.sz.

28 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 2. doboz, Magánlevelezés személyenként, üdvözlőlapok, egyéb magánlevelek, 1952. Bohunka Lajos levele Dunakesziről, 1952. július 26., illetve 1952. augusztus 18.

Összefoglalás

Mezei József evangélikus lelkipásztor fennmaradt iratanyaga fontos forrása az újpesti és az alagi–dunakeszi evangélikus egyházközösség történetének. Elsősorban az újpesti anyaggyülekezet életére vonatkozó információkkal találkozhatunk, viszont az írásokból kitűnik, hogy a lelkész nagy figyelmet szentelt a fiókegyház gondozásának is. Főleg az alagi közösség korábbi történetéhez képest szembetűnő a változás, hiszen látható, hogy az egyházközösségi csoportok szervezése és a templom építése Mezei József vezetése alatt valósult meg. A közösségi alkalmak lehetővé tették, hogy az itt élők vallásgyakorlata ne csak az istentiszteletek látogatására korlátozódjon, hanem a hétköznapokban is megéljék a keresztyén tanítást. Ennek keretében zajlott a gyermeknevelés, a szegénygondozás, a betegápolás, a kulturális estek pedig az evangélikus hagyományok terjesztésével segítettek elő a művelődést és az egyház gazdag örökségének mélyebb megismerését.

Az éves lelkészi összefoglalók igen tartalmasak és tanúságot tesznek arról, hogy Mezei Józsefnek pályafutása alatt az egyik legfontosabb célja az volt, hogy az egyházközösségeket evangélikus szellemben megújítsa. Nagy fájdalom volt, amikor valamelyik közösség már nem tudott „kovász” lenni, tehát nem tudta megszólítani az új tagokat, és a régi tagok is kezdtek lemorzsolódnani. Főleg az ifjúsághoz köthetően érzékeltette ezt a problémát, s az iskola hiányát nevezte meg a probléma forrásának, mivel nem érezte elegendőnek a hittanórák tananyagát. Véleménye szerint az ifjúság hitéletének elmélyítésére egy saját felekezeti iskola biztosított volna igazi táptalajt, s ez segített volna, hogy a megtanultak a felnövekvő generáció életébe valóban gyökeret verjenek.²⁹ Lelkészi pályája során határozott véleményt fogalmazott meg az egyházközösségekben megjelenő problémák kiküszöbölésére, és igyekezett a hatékony működés érdekében minél ösztönzőbben fellépni. Lelkipásztori munkája azonban nem nélkülözte az emberiséget. Láthattuk, hogy külön figyelmet fordított a gyülekezet területén élő nélkülözők, szegény családok és nehéz sorsú gyermekek gondozására. A családokat sokszor személyesen kereste fel, és ezzel is ösztönözte őket evangélikus hitük megélésére. Az első világháború alatti frontszolgálat, majd a második világháború során végzett humanitárius tevékenysége egy hitben elkötelezett, áldozatos és emberszerető lelkipásztor képét mutatja az utókornak.

Miután az újpesti gyülekezetből méltatlanul elhelyezték, először Pilisre költözött keresztlányához, majd néhány év múlva Gyenesdiáson tudott lelkipásztori szolgálatot végezni. Élete végén, Kistarcsán, az özvegy lelkésznék otthonában kapott szállást. 1967 júliusában hunyt el hosszú betegség után a budapesti Szent Rókus Kórházban. Végakarátának megfelelően Gerendáson temették el családi sírba.³⁰

29 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, 1/2. (1931–1950), 1939. év köteg, Lelkész jelentése 1939-ről, 15–16.

30 EOL, Irathagyatékok, Mezei József újpesti evangélikus lelkész iratai, 1. doboz, Nagybockai Vilmosné visszaemlékezése, iktatószám nélkül, 4–5.

